

SỰ DỊCH CHUYỂN CỦA TÁC PHẨM VĂN HỌC TRÊN MÔI TRƯỜNG SỐ: TỪ NGÔN TỪ ĐẾN HÌNH ẢNH VÀ ÂM THANH

HỒ DUY TRƯỜNG
ĐÀO HỮU HIỂN CHƯƠNG
Trường Đại học Văn Hiến

Nhận bài ngày 16/7/2026. Sửa chữa xong 20/8/2026. Duyệt đăng 24/8/2026.

Abstract

In the digital age, the reception of literature has shifted significantly from printed texts to multimedia formats such as e-books, audiobooks, podcasts, and film adaptations. This article examines this transformation and the interplay among words, images, and sound in the digital environment. Rather than a process of simple digitization, this transformation involves the creative reinterpretation of literary works while preserving their core values. Advances in digital technology and artificial intelligence (AI) facilitate the production of engaging multimedia content and make literature more accessible to the public. However, this process also presents challenges related to copyright infringement and the potential distortion of original works through excessive creative modification. The article ultimately affirms that words remain the fundamental element of literary creation, while images and sound serve as complementary media that support the continued development of literature in the digital age.

Keywords: Digital environment, images, literary works, multimodality, sound, transformation, words.

1. Đặt vấn đề

Sự phát triển mạnh mẽ của công nghệ số đã mở ra nhiều phương thức tiếp cận nghệ thuật thuận tiện và đa dạng. Nhờ đó, văn học không chỉ tồn tại trên trang giấy truyền thống mà đã chuyển dịch sang các nền tảng số linh hoạt. Các hình thức như e-book, audiobook, podcast, truyện tranh số hay phim ngắn giúp mở rộng tối đa tệp độc giả. Quá trình này góp phần xây dựng hệ sinh thái truyền thông đa dạng, kết nối ngôn từ với hình ảnh và âm thanh. Về bản chất, đây là quá trình chuyển đổi phương thức diễn đạt của tác phẩm văn học trên nền tảng công nghệ. Tác phẩm có thể giữ nguyên cấu trúc văn bản hoặc được hình ảnh hóa, âm thanh hóa nhân vật và không gian.

Trong truyền thống, ngôn từ giữ vai trò cốt lõi giúp độc giả tự hình dung thế giới nội tâm và bối cảnh tác phẩm. Mỗi người đọc với nhận thức riêng sẽ tự tạo nên những phiên bản cảm xúc phong phú từ sự gợi tả của từ ngữ. Khi sang không gian đa nền tảng, mối quan hệ giữa ngôn từ và độc giả chuyển biến rõ nét qua các yếu tố trực quan. Sự hỗ trợ của công nghệ tiên tiến giúp trải nghiệm nghe - nhìn trở nên sinh động, đặc biệt hấp dẫn giới trẻ. Dưới góc độ lý luận và thực tiễn, việc dịch chuyển tác phẩm lên môi trường số là xu thế tất yếu của thời đại. Tuy nhiên, thực tế này cũng đặt ra nhiều vấn đề đáng suy ngẫm khi cảm xúc của độc giả bị định hình bởi hình ảnh có sẵn. Khi hình tượng văn học giàu tính gợi mở bị cố định trong một hình thái cụ thể, nguy cơ bào mòn sức tưởng tượng là rất lớn. Bởi thế, việc đánh giá toàn diện mối quan hệ giữa văn học và công nghệ trong giai đoạn hiện nay là hết sức cần thiết. Bài viết tập trung phân tích sự chuyển dịch của tác phẩm từ ngôn từ sang hình ảnh, âm thanh trên môi trường số. Đồng thời, nghiên cứu chỉ ra những thay đổi và thách thức mà văn học đối mặt khi thích ứng với truyền thông mới. Qua đó, bài viết còn khẳng định sự chuyển dịch này không làm mất đi vai trò then chốt của ngôn từ trong sáng tạo. Hình ảnh và âm thanh đóng vai trò bổ trợ đắc lực để đưa tác phẩm văn học vươn xa hơn trong kỷ nguyên số. Việc ứng dụng công nghệ đòi hỏi sự cân bằng giữa tính hiện đại và việc bảo tồn giá trị cốt lõi của nguyên tác. Định hướng tiếp nhận đúng đắn sẽ giúp

Email: Truonghd@gmail.com

phát huy tối đa lợi thế công nghệ mà không làm hạn chế tư duy độc giả. Đây là bước chuyển mình quan trọng để các giá trị văn học truyền thống tiếp tục lan tỏa trong đời sống mới. Nghiên cứu kỹ vọng đóng góp góc nhìn khoa học vào việc bảo tồn và phát triển nghệ thuật ngôn từ trong thời kì chuyển đổi số.

2. Nội dung nghiên cứu

2.1. Tác phẩm văn học trong hình thức văn bản in truyền thống

Trước hết, cần phải khẳng định rằng hầu hết các tác phẩm văn học trong hình thức tiếp cận truyền thống được tạo dựng bằng ngôn từ thông qua chữ viết, được truyền tải đến độc giả thông qua hệ thống nhà xuất bản với các bản in (sách, báo, tạp chí và các ấn phẩm tương tự được in trên bản giấy). Khác với một số loại hình nghệ thuật đặc trưng như hội họa (sử dụng gam màu, đường nét) hay âm nhạc (sử dụng giai điệu, âm sắc, tiết tấu,...), văn học không trực tiếp “tô vẽ” hay biểu đạt cảm xúc trực tiếp thông qua hệ thống giác quan (thị giác, thính giác) mà tất cả đều được “ẩn mình” trong ngôn từ nên văn học luôn chứa đựng những sự “giấu kín” tinh tế để độc giả có thể cảm nhận và khám phá ra giá trị thẩm mỹ của tác phẩm. Vì vậy, bằng ngôn từ, người ta có thể cảm nhận được cả hình ảnh, âm thanh và không gian thông qua thế giới quan rất riêng của độc giả. Từ những khung cảnh, nhân vật, màu sắc, giọng điệu, ngữ cảnh,... được tái dựng trong trí tưởng tượng. Tất cả phụ thuộc lớn vào cảm xúc, trải nghiệm, vốn sống hay cả là mức độ cảm thụ của mỗi cá nhân. Do đó, đi tìm giá trị của tác phẩm văn học trong thế giới của ngôn từ luôn tạo ra những cảm xúc khác nhau. Thông qua phương thức tiếp nhận bằng mắt, chúng ta có thể hoàn toàn kiểm soát nhịp độ của tác phẩm, suy ngẫm nội dung, đọc lại để hiểu hơn về câu chữ, xâu chuỗi các chi tiết. Điều này được thể hiện rõ trong tác phẩm truyện ngắn *Chí Phèo* của nhà văn Nam Cao. Ngay từ phần mở đầu của bài văn, tác giả đã khắc họa lên một hình ảnh Chí Phèo với phong cách “*Hắn vừa đi vừa chửi*”. Diễn tiến của câu chuyện được miêu tả với nhịp kể gấp gáp, câu văn ngắn gọn hay sử dụng những khẩu ngữ đậm cá tính nhân vật đã giúp cho người đọc dường như trước mắt với một nhân vật phản diện của xã hội cũ (Nam Cao, 2017).

2.2. Tác phẩm văn học trong môi trường số

Quá trình phát triển của khoa học, công nghệ nói chung và không gian số nói riêng đã tạo ra sự thay đổi rõ nét về phương thức bảo tồn, phát triển cũng như cơ hội tiếp cận trên cả phương diện sáng tác và thưởng thức tác phẩm trong môi trường số. Hiện nay dưới sự hỗ trợ của công nghệ số, vô vàn những tác phẩm được lưu trữ, công bố rộng rãi trên nhiều nền tảng khác nhau như sách điện tử (ebook), sách nói (audiobook), truyện tranh số (webtoon), tiểu thuyết trực tuyến (web novel), podcast văn học, phim chuyển thể và các sản phẩm đa phương tiện khác. Môi trường số là không gian được tạo ra bởi nền tảng công nghệ thông tin, nơi thông tin và dữ liệu được số hóa để chia sẻ lưu trữ bằng nhiều hình thức như văn bản, âm thanh, hình ảnh nhằm phong phú thêm trải nghiệm cho người thưởng thức nên các tác phẩm văn học truyền thống, tác phẩm chuyển soạn cũng như tác phẩm mới dễ dàng tiếp cận và truyền tải đúng tinh thần của người viết hơn. Môi trường số không làm mất đi tính nghệ thuật vốn có của văn học mà còn mang các tác phẩm trường tồn qua thời gian và mở rộng không gian tiếp cận.

2.3. Những hình thức tồn tại và đặc điểm của tác phẩm văn học trên môi trường số

Theo Hayles (2008, tr. 16-17), văn học trên không gian số không chỉ là văn học in được số hóa mà cả những tác phẩm được sáng tạo ngay từ đầu trong môi trường số, khai thác các đặc tính của công nghệ máy tính và môi trường mạng. Sách điện tử (ebook) là hình thức phổ biến nhất, nơi nội dung của sách in truyền thống được số hóa dưới định dạng điện tử để người đọc có thể tiếp cận bằng điện thoại, máy tính hay máy đọc sách. Với ưu thế vượt trội về chi phí xuất bản, dung lượng lưu trữ số lượng đồ sộ cùng khả năng tìm kiếm, định vị thông tin trong thời gian nhanh chóng đã mang sách điện tử (ebook) mở rộng phạm vi tiếp cận độc giả trên toàn cầu. Tại Việt Nam, theo báo cáo tổng kết hoạt động xuất bản và phát hành xuất bản phẩm năm 2023 của Cục Xuất bản, In và Phát hành (2024, tr. 12-15), xuất bản phẩm điện tử đạt khoảng 4.000 đầu xuất bản phẩm, tăng 19,4% so với năm 2022; số lượng phát hành ước đạt khoảng 36 triệu bản, tăng 11%. Điều này cho thấy sự dịch chuyển về xu hướng và thói quen tìm đọc đang ngày càng phát triển về hướng công nghệ số. Đáng kể đến như các trang web sách, báo quốc gia (sachdientu.vn), ứng dụng Waka.

Song hành cùng sách điện tử, sách nói (audiobook) là phương thức tiếp cận mới thay vì đọc thì độc giả được thưởng thức tác phẩm qua giọng đọc kết hợp cùng âm thanh, làm tăng trải nghiệm thính giác và cảm

xúc. Giọng đọc đóng vai trò then chốt trong việc truyền tải không khí, tinh thần của tác phẩm thông qua cách xử lý nhịp điệu và âm sắc. Đặc biệt hơn sách còn tiếp cận được với đối tượng khiếm thị hoặc ít có thời gian đọc sách. Một trong những ứng dụng thịnh hành tại Việt Nam có thể nhắc đến như Voiz FM, Fonos và MyDio.

Ngoài việc xuất bản toàn phần còn có những tác phẩm được xuất bản từng phần trong quá trình sáng tác, tạo điều kiện để độc giả phản hồi sau mỗi chương truyện, từ đó ảnh hưởng trực tiếp đến mạch kể và kết quả của quá trình sáng tạo và kéo gần khoảng cách giữa tác giả và người đọc. Hình thức đó là tiểu thuyết trực tiếp (web novel). Đặc biệt, nhiều tác phẩm văn học không còn hình thức biểu đạt duy nhất là văn bản mà thay vào đó là sự kết hợp đa phương tiện có thể kể đến như truyện tranh số, hoạt hình, phim truyền hình, phim điện ảnh tạo nên một tác phẩm nghệ thuật mới với sự tham gia của nhiều loại hình có thể kể đến như: *Đất rừng phương Nam* đạo diễn Nguyễn Quang Dũng (2023); *Đào, Phở và Piano* đạo diễn Phi Tiến Sơn (2023); *Dế mèn: Cuộc phiêu lưu đến xóm lấy lợi* đạo diễn Mai Phương (2025). Có thể khẳng định phương thức biểu đạt đa phương tiện đã và đang tạo nên tác động lớn đến quá trình sáng tác, xuất bản và tiếp nhận tác phẩm mang lại sự phát triển của văn học trong thời đại số.

2.4. Sự dịch chuyển phương thức biểu đạt của tác phẩm văn học trên môi trường số

2.4.1. Dịch chuyển là quá trình tái sáng tạo

Dịch chuyển là sự thay đổi phương thức biểu đạt từ văn bản sang hình ảnh, âm thanh thông qua các lăng kính và phương tiện khác nhau, tạo nên quá trình tái kiến tạo ý nghĩa. Tác phẩm sau dịch chuyển vừa kế thừa vừa là một sáng tạo mới so với nguyên tác.

Hutcheon (2013, tr. 18-20) khẳng định tác phẩm chuyển thể là một sản phẩm phái sinh độc lập, giá trị của nó nằm ở phong cách sáng tạo trên nền tảng bản gốc chứ không chỉ ở việc bám sát nguyên tác. Quá trình này là sự tái sáng tạo bởi hai lý do: - *Thay đổi hệ thống biểu đạt tạo nên sự khác biệt về cảm nhận*: Ở tiểu thuyết *Harry Potter*, trận chiến cuối được thể hiện qua ngôn từ, đối thoại và độc thoại nội tâm; còn bản phim xử lý thông tin chi tiết, ngắn gọn hơn nhờ góc máy, âm thanh, kỹ xảo và biểu cảm nhân vật, mang lại sinh khí hoàn toàn mới; - *Tái cấu trúc cách kể chuyện và mở rộng công chúng*: Tác phẩm số hóa hoặc sáng tác trực tiếp trên nền tảng số giúp tác giả tiếp cận độc giả qua các hình thức tự xuất bản, truyện tranh, phim ảnh. Sự chuyển đổi từ độc giả sang khán thính giả giúp e-book dễ lưu trữ, audiobook phục vụ người khiếm thị, truyện tranh thu hút trẻ em và phim ảnh gia tăng tính nghệ thuật.

Ví dụ, *Truyện Kiều* của Nguyễn Du (2015) vốn miêu tả tâm trạng qua hàng trăm câu thơ nhưng phim điện ảnh *Kiều* (2021) của Mai Thu Huyền bộc lộ cảm xúc qua ánh mắt, diễn xuất, ánh sáng và âm nhạc. Tác phẩm còn được chuyển thể sang sân khấu, truyện tranh, phim ngắn. Tương tự, *Dế Mèn phiêu lưu ký* của Tô Hoài (2017) liên tục được tái sáng tạo qua bản truyện tranh của Tạ Huy Long (2019), e-book, audiobook (2020) và phim hoạt hình 3D (2025).

Như vậy, môi trường số mở rộng quá trình tái sáng tạo sang cộng đồng, biến mỗi bản chuyển thể thành một sản phẩm mở, liên tục dịch chuyển trong hệ sinh thái mạng.

2.4.2. Sự dịch chuyển từ ngôn từ sang hình ảnh

Dịch chuyển từ văn bản sang hình ảnh là một bước tiến vượt trội nơi người đọc không còn hình dung theo trí tưởng tượng cá nhân mà là sự thống nhất hàng loạt về cảm xúc, bối cảnh, chuyển động màu sắc và ý đồ dẫn dắt của tác giả, biến quá trình tiếp nhận của công chúng trở nên đơn giản, bắt mắt và thú vị hơn. Qua đó góp phần làm mới giá trị của tác phẩm văn học tiếp tục được lan tỏa và gìn giữ trong đời sống đương đại.

Theo Hoàng Thị Hồng Hà (2020, tr. 56), người đọc là một chủ thể luôn vận động cùng với sự biến đổi của bối cảnh xã hội, đời sống của tác phẩm văn học vì thế cũng được định hình thông qua quá trình tiếp nhận của công chúng. Điều đó cho thấy khi môi trường truyền thống chuyển sang không gian số, sự thay đổi trong đặc điểm và nhu cầu của công chúng đã thúc đẩy sự xuất hiện của những phương thức biểu đạt mới, trong đó hình ảnh trở thành một kênh quan trọng giúp tác phẩm đến gần hơn với người tiếp nhận.



Để Mèn phiêu lưu ký

Nguyên tác: Tô Hoài (1941).

Chuyển thể: Họa sĩ Tạ Huy Long.

NXB: Kim Đồng.

Tác phẩm chuyển thể toàn bộ truyện dài sang ngôn ngữ truyện tranh với gần 500 khung tranh. Đạt Giải A Giải thưởng Sách Quốc gia 2020.



Truyện Kiều

Nguyên tác: Nguyễn Du.

Minh họa: Nguyễn Công Hoan.

NXB: Kim Đồng.

Là bản chuyển thể tóm lược toàn bộ cốt truyện chính của Truyện Kiều giữ lại các sự kiện, tình tiết quan trọng và lược bỏ nhiều đoạn thơ về miêu tả hay độc thoại nội tâm.



Tây Du Ký

Nguyên tác: Ngô Thừa Ân.

Minh họa: Guan Bin Manhua.

NXB: Tranh ảnh Trung Quốc.

Là một trong Tứ đại danh tác của văn học Trung Quốc gồm 100 hồi. Được chuyển thể sang truyện tranh tác phẩm được rút gọn, chỉ lựa chọn các sự kiện và hành trình chính của bốn thầy trò Đường Tăng. Những đoạn miêu tả dài được thay thế bằng hệ thống hình ảnh, màu sắc và bố cục khung truyện.



Tam Quốc Diễn Nghĩa

Nguyên tác: La Quán Trung.

Minh họa: Mitsuteru Yokoyama.

NXB: Ushio Publishing (Nhật Bản).

Đây là bản chuyển thể minh chứng cho tinh thần văn học không biên giới khi danh họa người Nhật Bản chuyển thể một tác phẩm văn học Trung Quốc vì sự ảnh hưởng lớn đến đến quốc gia sở tại. Mitsuteru đã chuyển thể lại một trong tứ đại danh tác dài 120 hồi thành truyện tranh 60 tập, giữ nguyên các tuyến sự kiện và nhân vật chính đồng thời lược bớt các đoạn thoại và miêu tả thay vào đó là khung hình và biểu cảm nhân vật.

2.4.3. Sự dịch chuyển từ ngôn từ sang âm thanh

Bên cạnh việc dùng hệ thống thị giác nhằm tái hiện lại tác phẩm, một phương thức dịch chuyển mới sử dụng khả năng đọc, ngữ điệu và cả âm nhạc và hiệu ứng âm thanh, quá trình này biến độc giả trở thành thính giả, từ đó người thưởng thức được trải nghiệm văn học theo cách mới. Hai dạng phổ biến nhất là sách nói và thơ phổ nhạc. Sách nói là phương thức giữ gần như nguyên bản nội dung của tác phẩm kết hợp với hiệu ứng âm thanh cùng giọng đọc truyền cảm giúp thính giả, đặc biệt là đối tượng khiếm thị tiếp cận tác phẩm một cách thuận tiện trên môi trường số. Ngược lại với sách nói, thơ phổ nhạc là phiên bản chọn lọc, cải biên nguyên tác để tạo nên một tác phẩm mới không chỉ mang theo nội dung ban đầu mà còn mang ý nghĩa và chất liệu mới được thể hiện bằng âm nhạc so với bản gốc. Khẳng định thêm việc mỗi lần chuyển thể là mỗi lần tái sáng tạo.

Tác phẩm *Truyện Kiều* của Đại thi hào Nguyễn Du (2015) ngoài việc được chuyển thể thành hình ảnh

mà còn được dịch chuyển thành thơ phổ nhạc qua tài năng của nhạc sĩ Nguyễn Vĩnh Tiến với ca khúc *Kiểu ca* phát hành năm 2025 trong *Cuốn Phim*, trình bày bởi Thanh Lam. Bài hát được phổ từ nhiều câu thơ trong truyện cũng như nhấn mạnh cảm xúc trong nội tâm bằng âm hình, tiết tấu của nghệ thuật âm thanh. Ngoài ra, sách nói của tác phẩm *Truyện Kiều* cũng được Nhà xuất bản Văn học phát hành năm 2008 qua giọng đọc Hương Dương cùng âm thanh phù hợp làm tăng thêm trải nghiệm của người nghe.

Đây thôn Vĩ Dạ, một tác phẩm của nhà thơ Hàn Mặc Tử xuất bản năm 2018 trong bộ thơ Hàn Mặc Tử bởi Nhà xuất bản Văn học cũng được phổ nhạc với lời bài hát gần như giữ nguyên văn bài thơ bởi nhạc sĩ Võ Tá Hân phát hành trên kênh youtube năm 2013 trong ca khúc cùng tên mang giai điệu trữ tình, sâu lắng và nét âm nhạc đặc trưng của cổ đô.

2.4.4. Sự chuyển đổi lời kể thành hình ảnh, âm thanh và hành động

Phương thức dịch chuyển mang đến sự thay đổi rõ nét nhất của tác phẩm văn học là sự thay thế từ văn bản sang lời thoại, từ miêu tả bằng lời văn chuyển sang âm thanh và hành động. Khán giả được thưởng thức tác phẩm với nhiều giác quan, thấy rõ từng biểu cảm, hành động của nhân vật cảm nhận rõ không gian thay vì phải hình dung qua ngôn từ. Các tác phẩm có thể kể đến như:



Tây Du Ký

Nguyên tác: Ngô Thừa Ân.

Được chuyển thể thành phim truyền hình Tây Du Ký (1986) bởi đạo diễn: Dương Khiết.

Tiểu thuyết dành phần nhiều dung lượng để tả môi trường, yêu quái, phép thuật trong hành trình thỉnh kinh. Qua góc nhìn của đạo diễn, các đoạn kể được chuyển thành các yếu tố khác như góc máy, biểu cảm, phục trang hay không gian.

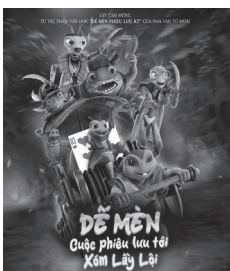


Điều kỳ diệu của tiệm tạp hóa Namiya

Nguyên tác: Higashino Keigo.

Được chuyển thể từ tiểu thuyết thành phim điện ảnh năm 2017 bởi đạo diễn Ryuichi Hiroki.

Trong tiểu thuyết lời kể nói rõ về những lá thư và dòng thời gian. Khi lên phim, các lá thư được chuyển thành lời thoại, cảnh quay và diễn xuất của nhân vật, giúp mạch truyện trở nên sinh động hơn.



Đế Mèn: Cuộc phiêu lưu tới xóm Lầy Lội

Nguyên tác: Tô Hoài (1941).

Được chuyển thể thành phim điện ảnh hoạt hình 3D *Đế Mèn: Cuộc phiêu lưu tới xóm Lầy Lội* (2025) qua lăng kính của đạo diễn Mai Phương.

Trong nguyên tác, tính cách Đế Mèn được xây dựng chủ yếu qua lời kể ở ngôi thứ nhất và những đoạn độc thoại. Khi chuyển sang phim hoạt hình, các yếu tố này được thể hiện bằng thiết kế nhân vật, chuyển động, biểu cảm khuôn mặt, lời thoại và hành động, giúp người xem tiếp nhận trực tiếp thay vì tưởng tượng qua ngôn từ.

2.4.5. Sự giao thoa giữa ngôn từ, hình ảnh và âm thanh trong tác phẩm số

Trong một tác phẩm chuyển thể của văn học số, ngôn từ mang chức năng chính với phần nội dung cũng như là chiều sâu của tác phẩm, hình ảnh sẽ hỗ trợ tạo dựng không gian, thời gian và âm thanh sẽ tô điểm cho cảm xúc với các nhịp điệu (nhANH - CHẬM, vui - buồn,...). Chính vì sự kết hợp ấy trong cùng một tác phẩm văn học số, các phương thức đã giao thoa, bổ trợ lẫn nhau khi ngôn từ đôi khi không thể biểu đạt một cách cụ thể. Chúng ta có thể cảm nhận sự giao thoa ấy rõ nét trong tác phẩm *Mắt biếc* của nhà văn Nguyễn Ánh (1990) được chuyển thể sang thể loại bộ phim cùng tên do Victor Vũ đạo diễn (2019). Mặc dù bộ phim không phải là tác phẩm văn học số nguyên tác, nhưng khi được chuyển thể

thành phim, mỗi tình buồn của nhân vật được khắc họa một cách rõ nét hơn với không gian làng quê yên bình, con đường phủ đầy máu tím của hoa sim, những gam màu hình ảnh đầy tính hoài niệm,... Bên cạnh đó, ca khúc *Có chàng trai viết lên cây* do Phan Mạnh Quỳnh sáng tác được lựa chọn làm ca khúc chính của phim (2019), kết hợp cùng với các nhạc nền nhẹ nhàng, trầm buồn không chỉ góp phần kích thích cảm xúc của người xem mà còn góp phần nói lên được nội tâm, tâm lý của nhân vật. Chính vì lẽ đó, *Mắt biếc* đã chuyển trải nghiệm đọc mang tính chất hình dung sang trải nghiệm nghe – nhìn giàu tính cảm xúc trực quan.

2.5. Những thách thức đặt ra trong quá trình dịch chuyển tác phẩm văn học lên môi trường số

Sự phát triển vượt bậc của công nghệ máy tính mở ra nhiều cơ hội lớn trong việc lưu trữ, lan tỏa tác phẩm gốc và thúc đẩy các hoạt động tái sáng tạo phái sinh. Tuy nhiên, mặt trái của quá trình này cũng đặt ra hàng loạt thách thức gay gắt như vi phạm bản quyền, sao chép trái phép, nguy cơ thương mại hóa quá mức và sự cạnh tranh khốc liệt giữa văn học với các loại hình giải trí hiện đại khác. Dù Luật Sở hữu trí tuệ tại Việt Nam đã được sửa đổi và ban hành (2025) nhằm bảo vệ chặt chẽ quyền và lợi ích hợp pháp của tác giả, thực tế quản lý trên môi trường số vẫn gặp không ít khó khăn. Trong khi các đơn vị điện ảnh, truyền hình chính thống tuân thủ nghiêm túc quyền sở hữu, thì nhiều tổ chức, cá nhân tự phát lại thân nhiên khai thác tác phẩm văn học để sản xuất clip ngắn, truyện đọc hay podcast nghe - nhìn mà chưa thực hiện đúng nghĩa vụ pháp lý. Đáng chú ý, sự can thiệp của trí tuệ nhân tạo (AI) giúp việc tạo dựng truyện audio hay video minh họa trở nên vô cùng nhanh chóng, sinh động với giọng đọc và hình ảnh bắt mắt. Mặc dù các sản phẩm này được phát hành miễn phí trên YouTube, TikTok hay Facebook và có ghi tên tác giả, việc tự ý rút gọn, trích đoạn hay cải biên khi chưa được sự chấp thuận của chủ sở hữu vẫn là hành vi xâm phạm quyền tác giả. Thêm vào đó, dù không bán sản phẩm trực tiếp, các kênh truyền thông này vẫn thu lợi nhuận gián tiếp từ tiền quảng cáo, tài trợ, tăng lượt theo dõi và nâng cao nhận diện thương hiệu.

Nhìn chung, việc chuyển thể trái phép văn bản truyền thống thành các định dạng âm thanh, hình ảnh trên không gian số không chỉ tổn hại trực tiếp đến quyền lợi hợp pháp của tác giả mà còn ảnh hưởng tiêu cực đến sự phát triển lành mạnh của văn hóa xã hội.

3. Kết luận

Sự tiến bộ vượt bậc của công nghệ và các nền tảng truyền thông số đã giúp tác phẩm văn học mở rộng phương thức tiếp cận công chúng một cách linh hoạt. Từ giới hạn của các bản in truyền thống, văn học đã chủ động thích nghi để tồn tại sinh động trong môi trường số đa dạng và năng động.

Sự xuất hiện của tác phẩm trên các nền tảng đa phương thức cũng đặt ra những thách thức thời đại. Điều này đòi hỏi công chúng và các đơn vị liên quan phải nâng cao ý thức tuân thủ pháp luật, bảo vệ bản quyền nhằm tôn trọng công sức sáng tạo của tác giả cùng đội ngũ thực hiện. Đồng thời, nguy cơ tác phẩm truyền thống bị xâm lấn hay đồng hóa trước sự bùng nổ công nghệ là bài toán lớn đặt ra cho các nhà quản lý và giới chuyên môn.

Như vậy, dịch chuyển trên không gian số là xu hướng tất yếu của văn học hiện đại. Trong quá trình này, ngôn từ không mất đi vị thế vốn có mà vẫn giữ vai trò trung tâm, kết hợp hài hòa với hình ảnh và âm thanh để tiếp tục khẳng định, lan tỏa giá trị cốt lõi của tác phẩm trên mọi phương diện.

Tài liệu tham khảo

- Cục Xuất bản, In và Phát hành (2024). *Báo cáo tổng kết hoạt động xuất bản và phát hành xuất bản phẩm năm 2023*. Báo cáo trình bày tại Hội nghị triển khai công tác xuất bản và phát hành xuất bản phẩm năm 2024, tr. 1-28.
- Hayles, N. K. (2008). *Electronic Literature: New Horizons for the Literary*. University of Notre Dame Press, pp. 1-18.
- Hoàng Thị Hồng Hà (2020). Nghiên cứu công chúng trong tiếp nhận văn học. *Tạp chí Khoa học Đại học Văn Hiến*, 7(2), 52-60.
- Hutcheon, L. (2013). *A Theory of Adaptation* (2nd ed.). Routledge, pp. 1-26.
- Nam Cao (2017). *Chí Phèo*. NXB Văn học, tr. 5-18.
- Nguyễn Du (2015). *Truyện Kiều*. NXB Giáo dục Việt Nam, tr. 1-20.
- Tô Hoài (2017). *Dế Mèn phiêu lưu ký* (tái bản). NXB Kim Đồng, tr. 1-16.